

ZACHARIA N. TSIPIANAH

Ο «ΚΑΝΟΥΝΑΜΕΣ» (KÂNUN-NÂME)
ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΩ (τέλη 16ου αι.)

Εἰσαγωγικά

Με τὸν ὄρο κανουναμὲ ἐννοοῦμε συνήθως τὸν νομοθετικὸ ὀθωμανικὸ κώδικα πού ρυθμίζει τὰ φοροτεχνικὰ ζητήματα μιᾶς ἐπαρχίας, ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἐχουν διατυπωθεῖ διάφορες ἀπόψεις ὡς πρὸς τὴν εὐρύτητα ἢ τὴ στενότητα τοῦ ὄρου αὐτοῦ ἢ τῶν σχετικῶν θεσμῶν πού ἐκφράζουν οἱ παραπλήσιες λέξεις *kânun* (διάταγμα - πού θυμίζει τὸ ἑλληνικὸ *κανὼν*) καὶ *kânun-hüküm*. Δὲν θὰ ἐπιμείνω σ' αὐτά. Μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ περισσότερες πληροφορίες στὴ βιβλιογραφία πού θὰ παραθέσω πιὸ κάτω.

Σκοπὸς τοῦ μικροῦ αὐτοῦ ἄρθρου εἶναι νὰ κάμει γνωστὸ στοὺς φιλιστορες, γενικά, καὶ στοὺς εἰδικοὺς μελετητὲς τὸ κείμενο τοῦ κανουναμὲ τοῦ *καζᾶ* (δικαστικῆς περιφέρειας) τῆς Ρόδου καὶ τῆς Κῶ. Ἡ διαπίστωση ὅτι καὶ γιὰ καθένα νησι τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ συνολικὴ ἱστορία τῆς Δωδεκανήσου ἀγνοήθηκε ὡς σήμερα ἓνα τέτοιο κείμενο, μὲ ὑποχρεώνει νὰ τὸ καταστήσω προσιτὸ στὴ μελλοντικὴ ἔρευνα.

Ποιὰ ἡ σημασία του; Θὰ ἦταν μάταιο νὰ ἐπαναλάβω ἐδῶ τὶς ἐκτιμήσεις ἐπιφανῶν τουρκολόγων, ὅπως π.χ. τοῦ Josef Kabrda (βλ. πιὸ κάτω), γιὰ τὴν τεράστια σπουδαιότητα τῶν νομοθετικῶν κωδίκων τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας· ἀποτελοῦν τὶς πιὸ ἐγκυρες καὶ βασικὲς πηγές γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ φορολογικοῦ συστήματος πού ἐφάρμοζαν οἱ ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι στὴ μεγάλη ἄλλοτε αὐτοκρατορία τους: Ποιὰ ἦταν τὰ φορολογήσιμα εἶδη, ποιὸ τὸ ὕψος τῆς εἰσφορᾶς γιὰ καθένα ἀπὸ αὐτά, ποιοὶ οἱ τελωνειακοὶ δασμοί, ποιὰ ἡ ὑποχρεωτικὴ προσφορὰ ὑπηρεσίας, ποιὸς ὁ τρόπος συλλογῆς τοῦ φόρου, ποιές οἱ ἀπαλλαγές ἀπὸ τὸν φόρο καὶ ἄλλα ἐρωτήματα βρῖσκουν τὴν ἀπάντησή τους στὰ κείμενα τῶν κανουναμέδων. Εἶναι φανερό ὅτι μὲ τὴ γνώση τῶν κειμένων αὐτῶν μπορούμε κάπως νὰ ἀναπαραστήσουμε πτυχές τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, τῆς διακινήσεως τῶν ἐμπορευμάτων, τοῦ τρόπου τῶν ἀγοραπωλησιῶν, ὅψεις ἐθιμικῶν κανόνων, καὶ γενικά νὰ σταθμίσομε τὴν οἰκονομικὴ δραστηριότητα μιᾶς περιοχῆς. Ἐπίσης, τὰ ἴδια κείμενα ἀποδεικνύουν κατὰ τρόπο ἀναντίρρητο, μὲ τὴ σύγκριση καὶ μόνο τῶν ψυχρῶν ἀριθμῶν, τὴν ἄνιση φορολογικὴ μεταχείρι-

ση ανάμεσα στους «άπιστους» «Έλληνες και στους πιστούς Μουσουλμάνους, άσχετα αν και οι δύο ήταν ύπηκοοι του ίδιου κράτους.

Οι κανουναμέδες που αναφέρονται στις σημερινές ελληνικές έπαρχίες δέν έχουν έκδοθει ακόμη σε συνολικό έργο, τόσο με την παλαιά τους γραφή (άραβική και σε μεταγραφή με λατινικούς χαρακτήρες) όσο και σε ελληνική μετάφραση, συνοδευόμενη από σχόλια και απαραίτητες συγκρίσεις. Άξιόλογες ύπηρξαν μεμονωμένες προσπάθειες (βλ. πιο κάτω). Η άπουσία ενός τέτοιου έργου αφήνει άδικαιολόγητο κενό στη νεοελληνική ιστοριογραφία. Μικρή προσφορά στο έργο αυτό άς θεωρηθοϋν οι σελίδες που ακολουθοϋν.

Βιβλιογραφική ενημέρωση και χρονολόγηση

Ό κανουναμές λοιπόν τής Ρόδου και τής Κω πρωτοεκδόθηκε από τον γνωστό Τούρκο ιστορικό Ömer Lütfi Barkan στο βασικό έργο του: *XV ve XVI inci asurlarda Osmanlı İmparatorluğunda ziraî econominin hukukî ve malî esasları*, τ. 1: *Kanunlar*, İstanbul 1943, σ. 338-340. Τό δημοσιευόμενο κείμενο προέρχεται από τό λεγόμενο πρωθυπουργικό άρχείο (Başvekâlet Arşivi) τής Κωνσταντινουπόλεως, από τον κώδικα (defter) άρ. 134. Κατά τον έκδότη, ό κανουναμές χρονολογείται στα 1650 (χριστιανικό έτος) ή 1061, έτος Έγίρας. Μιά τέτοια χρονολογία ώστόσο δέν προκύπτει από τό κείμενο, γι' αυτό και μου είναι δύσκολο νά την υίοθετήσω (πρβλ. άμέσως παρακάτω).

Δεύτερη έκδοση, με κριτικό υπόμνημα, συναντοϋμε στην άξιόλογη διδακτορική διατριβή του Έλληνα τουρκολόγου John Christos Alexander: *Toward a History of Post-Byzantine Greece: The Ottoman Kanunnames for the Greek Lands, circa 1500-circa 1600*. Η διατριβή έγκρίθηκε από τό Columbia University τό 1974 και κυκλοφορεί στην πρώτη, δακτυλόγραφη, μορφή της. Ό νέος έκδότης χρησιμοποιεί τό χειρόγραφο ύπ' άριθμ. 367 και συμπληρωματικά τό 640 του πρωθυπουργικού έπίσης άρχείου τής Κωνσταντινουπόλεως, και προσφέρει ένα κείμενο του κανουναμέ τής Ρόδου και τής Κω πληρέστερο στις σσ. 207-210 (τό πρωτότυπο σε μεταγραφή με λατινικά γράμματα) και σ. 387-391 (σε άγγλική μετάφραση).

Στην έκδοση Barkan τό κείμενο χαρακτηρίζεται ως Kanunnâme, ένώ στην έκδοση Alexander ως Kanun. Η μεγάλη διαφορά όμως βρίσκεται στη χρονολόγηση.

Στη δεύτερη έκδοση, τό σπουδαιότερο και έκτενέστερο τμήμα του κανουναμέ προέρχεται από τό χειρόγραφο ύπ' άριθμ. 367· έδώ δέν ύπάρχει καμιά χρονολογική ένδειξη. Μνημονεύεται όμως ό κάνοον του λιμανιού τής Μυτιλήνης (βλ. Alexander, σ. 210). Γνωρίζομε πράγματι την ύπαρξη νομοθετικών κωδίκων τής Μυτιλήνης, οι όποιοι μάλιστα χρονολογούνται στα 1548 και στα 1581 (αυτόθι, σ. 38). Είναι λοιπόν φυσικό νά δεχθοϋμε ότι ό κανουναμές τής

Ρόδου καὶ τῆς Κῶ συντάχτηκε μετὰ τὶς παραπάνω χρονολογίες.

Ἄλλὰ στὸ συμπλήρωμα τοῦ ἴδιου κανουναμέ ἀπὸ τὸ χειρόγραφο 640, πού εἶναι νεώτερη καταγραφή καὶ προσθήκη στὸ παλαιὸ τεφτέρι (defter-i atik kanunnamesinde), διαβάζομε ὅτι τὸ κείμενο (Alexander, ὁ.π., σ. 210) γράφτηκε μέσα στὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ μῆνα Zilhicce, τὸ ἔτος (Ἐγίρας) 1001. Ἡ ἀντίστοιχη χριστιανικὴ χρονολογία εἶναι: 28/8 - 6/9 τοῦ 1593, στὰ χρόνια δηλ. τῆς βασιλείας τοῦ σουλτάνου Μουράτ Γ' (1574-1595).

Ἐπομένως ὁ κανουναμές πού μᾶς ἐνδιαφέρει προσδιορίζεται χρονολογικὰ μετὰ τὸ 1548 ἢ μετὰ τὸ 1581 καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ 1593.

Θὰ ἀποδώσω τὸ περιεχόμενο τοῦ κανουναμέ μὲ βάση τὴν τελευταία ἔκδοση τοῦ Alexander, τὴν ὁποία παρέβαλα μὲ τὴν ἔκδοση Barkan. Γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῶν φοροτεχνικῶν ὄρων τοῦ κειμένου, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα σημειώνει ὁ Alexander, βρήκα σημαντικὴ βοήθεια στὴ χρῆση τοῦ γνωστοῦ τουρκο-αγγλικοῦ λεξικοῦ τοῦ Redhouse (İstanbul 1979), καθὼς καὶ στὶς παρεμφερεῖς μελέτες τοῦ Josef Kabrda, «Ἐπιτομὴ τοῦ τουρκικοῦ κώδικος (kanunname) τῆς Λαμίας. (Συμβολὴ στὴ μελέτη τῶν τουρκικῶν ἱστορικῶν πηγῶν τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἱστορία τῆς Ἑλλάδας)», *Ἑλληνικά* 17 (1962) 202-218, καὶ τοῦ Βασίλη Δημητριάδη, «Ἐπιτομὴ τοῦ Kanunnâme καὶ οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης γύρω στὰ 1525», *Μακεδονικά* 19 (1979) 328-395. Γιὰ τὴ μεταγενέστερη ἐξέλιξη τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ ρόλου τοῦ κανουναμέ βλ. καὶ τὴ μελέτη τοῦ Βασ. Βλ. Σφυρόερα, «Ἐπιτομὴ τοῦ Kanunnâme τοῦ 1819 γιὰ τὴν ἐκλογή Φαναριωτῶν στὶς Ἡγεμονίες καὶ στὴ Δραγομανία», *Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας* 11 (1974=1980) 568-579.

Δὲν θὰ δώσω τὸ κείμενο σὲ πιστὴ, λέξη πρὸς λέξη, μετάφραση. Σκοπὸς μου εἶναι ἡ εὐληπτὴ κατανόησή του, γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ εὐχρηστο ἀπὸ τοὺς ἐρευνητές. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ χωρίζω σὲ παραγράφους, τὶς ὁποῖες καὶ ἀριθμῶ. Ὅπου θεώρησα ἀπαραίτητο, σημείωσα σὲ παρένθεση τὸν δύσκολο ὄρο στὰ τουρκικά, μὲ σύντομη ἐπεξήγηση.

Τὸ περιεχόμενο τοῦ κανουναμέ

1) Οἱ Μουσουλμάνοι πού φέρνουν κάποιο ἐμπόρευμα στὸ λιμάνι ἢ ψωνίζουν κάτι καὶ φεύγουν πρέπει νὰ πληρώνουν φόρο δύο ἄσπρα στὰ ἑκάτ' ἑξήκοντα εἰσφορά (2%) νὰ καταβάλλουν καὶ γιὰ τὰ φαγώσιμα.

2) Οἱ ἄπιστοι πού δὲν προέρχονται ἀπὸ ἐμπόλεμη (ἐχθρική) περιοχὴ θὰ πληρώνουν τὸν τελωνειακὸ δασμὸ, δηλ. τρία ἄσπρα στὰ ἑκάτ', γιὰ τὰ προϊόντα πού πουλοῦν ἢ ἀγοράζουν. Οἱ ἄπιστοι ἀπὸ ἐμπόλεμη (μὲ τοὺς Τούρκους) περιοχὴ θὰ καταβάλλουν τελωνειακὸ δασμὸ τέσσερα ἄσπρα στὰ ἑκάτ' ἑξήκοντα γιὰ τὰ ἐμπορεύματά τους.

3) Ἄν κανεὶς μεταφέρει ἐμπορεύματα μὲ πλοῖο καὶ ξεφορτώσῃ ἕνα μέρος μόνο ἀπὸ αὐτά, θὰ πληρώσῃ τελωνειακὸ δασμὸ μόνο γιὰ ὅ,τι ξεφόρτωσε.

για τὰ υπόλοιπα δὲν ὑποχρεώνεται σὲ καμιά εἰσφορά. Ἐάν πάλι τὸ ἐμπόρευμα πουληθεῖ ἀπὸ πλοῖο σὲ πλοῖο, χωρὶς νὰ ξεφορτωθεῖ στὴν ἀποβάθρα, τότε νὰ καταβληθεῖ ὁ μισὸς τελωνειακὸς δασμὸς.

4) Ἐάν ἔρχεται μοῦστος σὲ βαρέλια, γιὰ κάθε βαρέλι νὰ εἰσπράττονται 49 ἄσπρα, καὶ 12 ἄσπρα γιὰ τὸ ἔτοιμο κρασί.

5) Ὡς φόρος λιμανιοῦ (*resm-i liman*) ὀρίζεται ἓνα φλουρί (χρυσὸ νόμισμα: *filori*) γιὰ κάθε μεγάλο (φορητῆ) πλοῖο· ὡς δύο ἄσπρα γιὰ τὰ μικρότερα καράβια, ἀνάλογα μὲ τὸ μέγεθός τους.

6) Ὡς τελωνειακὸς δασμὸς νὰ καταβάλλεται ἓνα ἄσπρο γιὰ κάθε πρόβατο πού τὸ φέρνει πλοῖο· γιὰ κάθε βόδι τέσσερα ἄσπρα· γιὰ κάθε ἄλογο πέντε ἄσπρα· γιὰ κάθε ἄνθρωπο ἓνα ἄσπρο.

7) Γιὰ κάθε δυὸ πρόβατα, πού μεταφέρονται ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ νησιοῦ στοὺς Κάστρο (ἢ στὴ Χώρα), πρέπει νὰ εἰσπράττεται στὴν πόρτα τοῦ φρουρίου (ὡς διαπύλιον τέλος) ἓνα ἄσπρο· γιὰ κάθε τέσσερα ἀρνάκια τὸ τέλος νὰ εἶναι ἐπίσης ἓνα ἄσπρο.

8) Σὲ περίπτωση ἀγοραπωλησίας ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο νὰ καταβάλλεται «φόρος ποδιοῦ» (*ayak baci*) ἓνα ἄσπρο γιὰ τὰ δύο πρόβατα· τὰ μισὰ νὰ τὰ πληρώνει ὁ ἀγοραστής καὶ τὰ ἄλλα μισὰ ὁ πωλητής.

9) Γιὰ κάθε τέσσερα πρόβατα πού σφάζονται στὸ σφαγεῖο ὁ φόρος νὰ εἶναι ἓνα ἄσπρο· γιὰ ἓνα βόδι, δύο ἄσπρα.

10) Γιὰ κάθε φόρτωμα ἀλόγου μὲ τυρί, ἀλεύρι, ὀπωρικά, μοῦστο καὶ ἄλλα παρόμοια προϊόντα, πού ἔρχεται στὴ Χώρα ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ νησιοῦ, νὰ καταβάλλονται δύο ἄσπρα ὡς διαπύλια τέλη, ἐφόσον ἢ ἀξία του εἶναι 80 ἄσπρα.

11) Ἐάν πουληθεῖ ἓνας σκλάβος στὸ παζάρι, ὁ φόρος νὰ εἶναι τέσσερα ἄσπρα ἀπὸ τὸν ἀγοραστή καὶ ἄλλα τέσσερα ἀπὸ τὸν πωλητή.

12) Ἐάν πουληθεῖ ἓνα ἄλογο, ὁ φόρος νὰ εἶναι δύο ἄσπρα ἀπὸ τὸν ἀγοραστή καὶ ἄλλα δύο ἀπὸ τὸν πωλητή.

13) Οἱ ἄπιστοι νὰ πληρώνουν φόρο δύο ἄσπρα στὰ δεκαπέντε γιὰ τὰ σιτηρὰ τῆς συγκομιδῆς τους πού θὰ τὰ μεταφέρουν ἀπὸ τὴν ὑπαιθρο στὶς παρυφές τῆς Χώρας ἢ καὶ μέσα στοὺς Κάστρο· νὰ πληρώνουν ἐπίσης ἓνα στὰ δεκαπέντε γιὰ τὰ προϊόντα ἀπὸ τὰ ἀμπέλια τους, καὶ τὸ ἓνα δέκατο ἀπὸ τὰ μπιστάνια (ἢ κήπους) καὶ τοὺς μπαξέδες τους (λαχανόκηπους).

14) Οἱ Μουσουλμάνοι νὰ πληρώνουν ὡς φόρο στρέμματος (*resm-i dönüm*) τέσσερα ἄσπρα γιὰ κάθε στρέμμα ἀπὸ τὰ ἀμπέλια τους, τὰ ὅποια κατέχονται μὲ τίτλο ἰδιοκτησίας (*iaru*), ἐφόσον τὰ δημιούργησαν οἱ ἴδιοι, χωρὶς νὰ τὰ ἔχουν πάρει ἀπὸ τοὺς ἄπιστους. Κι' ἂν ἀγόρασαν ἀπὸ ἄπιστο ἓνα ἀμπέλι ἀκμαῖο, τότε νὰ καταβάλλουν δύο στὰ δεκαπέντε. Ἐπίσης νὰ εἰσπράττεται τὸ ἓνα δέκατο ἀπὸ τὰ προϊόντα τῶν μπαξέδων τους, καὶ γιὰ κάθε στρέμμα τῶν μπιστανιῶν τους ἓνα ἄσπρο. Ὅσοι ἔχουν θαλερὰ ἀμπέλια χάσια [*hass*: περιοχὴ πού ἀνῆκε στὸν σουλτάνο καὶ τὴν παραχωροῦσε αὐτὸς ἔναντι ἐτήσιου φόρου] νὰ διαιροῦν

στὰ τρία τὰ εἰσοδήματά τους· τὸ ἕνα τρίτο νὰ τὸ δίνουν στὸ Κράτος, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα δύο τρίτα νὰ τὰ ἐκμεταλλεύονται καὶ νὰ τὰ διαθέτουν ὅπως θέλουν. Καὶ ὅσοι ἔχουν ἀποδοτικούς μπαξέδες καὶ μποστάνια, χάσια ἐπίσης, νὰ ὑποχρεώνονται στὴν ἴδια ἀναλογία ὅπως γιὰ τὰ ἀμπέλια χάσια. Νὰ δίνουν ἐπίσης τὸ ἕνα δέκατο ἀπὸ τὰ κουκούλια τους (γιὰ μετάξι). Καὶ ἡ ἀνταμοιβὴ γιὰ τὸν καλὸ γεωργό: γιὰ τὰ χωράφια καὶ τὰ ἀμπέλια του νὰ μπορεῖ νὰ κατακρατεῖ τὸ σχετικὸ ποσὸ τῶν φόρων (νὰ ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ *bâd-i hana*). ὅποιος δηλ. κάνει τὴ συγκομιδὴ, αὐτὸς καὶ νὰ τὴ χαίρεται.

15) ‘Ο φόρος τῶν ἀρραβίωνων (*resm-i arusu*), εἶτε γιὰ Μουσουλμάνο εἶτε γιὰ ἄπιστο πρόκειται, νὰ εἶναι 30 ἄσπρα γιὰ τὴ χήρα γυναίκα, καὶ 60 ἄσπρα γιὰ τὴν παρθένα.

16) Γιὰ κάθε κυψέλη νὰ εἰσπράττεται φόρος ἕνα ἄσπρο.

17) Γιὰ κάθε δυὸ χοίρους νὰ εἰσπράττεται ἕνα ἄσπρο ὡς φόρος καινοτομίας ἢ αἰρέσεως (*bid'at*).

18) Γιὰ τὸν ἴδιο φόρο νὰ εἰσπράττεται ἕνα ἄσπρο κατὰ κεφαλὴ χοίρου, ὅταν σφάζεται.

19) Κατὰ τὴν περίοδο τῆς παραγωγῆς ὁ ἐμίνης (οἰκονομικὸς διαχειριστῆς) νὰ παίρνει ἀπὸ κάθε γειτονιὰ μία κότα. Ἄν δὲν τοῦ τὴ δώσουν, νὰ παίρνει τρία ἄσπρα γιὰ κάθε κότα.

20) Καὶ κατὰ τὴν περίοδο τῆς συλλογῆς τοῦ ἔγγειου φόρου (*ispence*), πάλι κάθε γειτονιὰ νὰ δίνει στὸν ἐμίνη μία κότα ἢ, σὲ ἀρνητικὴ περίπτωσι, τρία ἄσπρα.

21) Οἱ κυψέλες στὰ βουνὰ νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένες ἀπὸ τὴν εἰσπραξὴ φόρου (ἀνήκουν στὸ σύστημα τοῦ *bâd-i hana*). Μποροῦν οἱ ἰδιοκτῆτες τους νὰ τὶς ἐκμεταλλεύονται ὅπως τοὺς ἀρέσει.

22) Στὰ νησιά, στὰ κατοικημένα μέρη, κοντὰ στὴ θάλασσα, εἶναι νόμος νὰ διατηροῦν σκοπιὰ (*rigla*). «Βίγλα» εἶναι ἕνα ὑψηλὸ μέρος σὲ κάθε χωριό, κοντὰ στὸ γιαλό. Στὸ μέρος ἐκεῖνο δύο χωρικοὶ (*ραγιάδες*) κρατοῦν σκοπιὰ, ἡμέρα καὶ νύκτα. Ὄταν φανεῖ ἀπὸ τὴ μεριά τῆς θάλασσας κανένα ὑποπτο καράβι, μεταδίδεται τὸ νέο ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό, φτάνει μὲ ἀκριβεία στὸ κάστρο (τῆς Χώρας) καὶ ἐκεῖ παίρνουν τὰ ἀναγκαῖα μέτρα. Ἡ φύλαξη νὰ εἶναι καλὴ· διαφορετικὰ νὰ ἐπιβάλλεται δίκαιη τιμωρία στὸν φταίχτη. Καὶ ὅσα χωριά δὲν εἶναι παραθαλάσσια ὀφείλουν νὰ προσφέρουν ὑπηρεσία στὸ Κάστρο σὲ ἕκτακτη περίστασι ἢ γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τοῦ φρουρίου. Ἡ ἐτήσια ὑπηρεσία τῆς βίγλας νὰ εἶναι 12 ἡμέρες (γιὰ κάθε ἄνδρα).

23) Ὅποιος στὸ νησί θέλει νὰ φτιάξει καράβι, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὸ κάμει χωρὶς ἄδεια.

24) Ὅποιος εἶναι ψαράς καὶ βγάλλει στὴν ἀποβάθρα τὰ ψάρια του καὶ τὰ πουλά, νὰ δίνει στὸν οἰκονομικὸ ὑπάλληλο (*âmil*) τέσσερα ἄσπρα στὰ ἕκατο.

25) Αὐτοὶ ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν πώλησι τοῦ ἀλατιοῦ νὰ μὴ τὸ διαθέ-

των παρὰ μόνο πρὸς τέσσερα ἄσπρα τὸ κιλέ — ὄχι ὁποιοδήποτε κιλέ ἀλλὰ τὸ ροδίτικο κιλέ [γύρω στὶς 18-20 ὀκάδες;]—, ἀφοῦ τὸ μεταφέρουν καὶ τὸ βάλουν στὴν ἀποθήκη. Ἀπαγορεύεται νὰ ἐργάζεται ὁποιοσδήποτε ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἀλατοεργάτες στὴν περιοχή κοντὰ στὸ λιμάνι τῆς Αὐτοῦ Ἐξοχότητος τοῦ σουλτάνου· νὰ μὴν ἐπιτρέπεται νὰ πλησιάσει κανεὶς ἄλλος. Καὶ ὅσοι χρειάζονται ἀλάτι, νὰ ἔρχονται στὸ Κάστρο καὶ νὰ τὸ ἀγοράζουν ἀπὸ τὴν ἐπαρχιακὴ (κρατικὴ) ἀποθήκη, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπίσημα καθορισμένη τιμὴ τῆς ἡμέρας: δηλ. μὲ ἓνα ἄσπρο, 1500 δράμια (= *dirhem*: 1 / 400 τῆς ὀκάς).

26) Τὰ μεγάλα (φορτηγὰ) πλοῖα ποὺ περνοῦν τὰ στενὰ τοῦ Μαρμαρῆς νὰ πληρώνουν φόρο: ἓνα ἄσπρο γιὰ κάθε ἄνθρωπο· πέντε ἄσπρα ἀνὰ ἄλογο καὶ ἀνὰ μουλάρι· τέσσερα ἄσπρα ἀνὰ γαϊδούρι καὶ ἀνὰ βόδι· ἓνα ἄσπρο γιὰ κάθε πρόβατο καὶ κάθε κατσίκα. Τὰ τέλη αὐτά, ὅταν εἰσπραχθοῦν, νὰ διαιροῦνται στὰ τρία: τὸ 1 / 3 νὰ εἶναι γιὰ λογαριασμό τοῦ Κράτους· τὸ ἄλλο τρίτο νὰ εἶναι τοῦ καπετάνιου τοῦ καραβιοῦ, καὶ τὸ ὑπόλοιπο τῶν ναυτικῶν τοῦ πλοίου (τῶν γεμιτζήδων). Περισσότερα νὰ εἰσπράττονται σύμφωνα μὲ τὸ ἱερὸ διάταγμα καὶ τὸν νομοθετικὸ κώδικα (*kanun*) τοῦ λιμανιοῦ τῆς Μυτιλήνης.

Σὲ μεταγενέστερη καταγραφή στὸν κανονισμὸ τοῦ παλαιοῦ κατάστιχου σημειώθηκε ὅτι ἡ παραπάνω τριπλὴ διανομὴ καταργήθηκε μὲ νόμο: ὅλα θὰ πρέπει νὰ εἰσπράττονται ὑπὲρ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου. Μὲ προνομιακὸ, ἐξ ἄλλου, ὄρισμὸ δίνεται τὸ δικαίωμα στοὺς διοικητὲς τῶν ἐπαρχιῶν (σαντζακιῶν, δηλ. στοὺς *μουτσαρίφηδες* καὶ *mir-lina*), στοὺς φεουδάρχες (*ζαϊμηδες*) καὶ στοὺς ἄλλους ἀξιωματούχους, κατόχους καὶ χρῆστες τιμαριῶν, νὰ συλλέγουν καὶ νὰ κρατοῦν τὸν φόρο τῆς δεκάτης ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ μένουν μέσα στὰ τιμάρια ἢ κατοικοῦν ἐξω ἀλλὰ ἐργάζονται μέσα σ' αὐτά, κατὰ τὸν ἱερὸ μουσουλμανικὸ νόμο (*ser-i serif*) καὶ τὴν ὑψηλὴ διαταγή. Οἱ *σπαχῆδες* (ἱππεῖς τιμαριοῦχοι) ποὺ εἶναι ἀπὸ ἄλλα μέρη νὰ μὴν ἀνακατεῦνται. Γράφτηκε μέσα στὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ ἱεροῦ μήνα *Zilhicce*, τὸ ἔτος 1001 (βλ. πιὸ πάνω).

Εἶναι ἀρκετὰ τὰ ἐπὶ μέρους θέματα ποὺ θίγει ὁ κανονισμὸς αὐτὸς καὶ τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦν τὸν συνδυασμὸ μαρτυριῶν ἀπὸ ἄλλα παρόμοια κείμενα. Τὸ σπουδαιότερο ὅμως ζήτημα εἶναι, νομίζω, ἐκεῖνο ποὺ ἀναφέρεται στὸ ἱστορικὸ παρελθὸν καὶ στὸν τρόπο ἐπιβίωσης ἐπὶ τουρκοκρατίας στὴν Κῶ καὶ στὴ Ρόδο, ἢ γενικὰ στὰ Δωδεκάνησα, τῶν ἀναφερομένων στὸ κείμενο θεσμῶν, ὅπως π.χ. τῆς βίγλας, τῆς δεκάτης στὰ γεωργικὰ προϊόντα, τοῦ ἀλατιοῦ, τῶν τελωνειακῶν δασμῶν κ.ἄ. Πρόκειται γιὰ ἐκτεταμένη ἔρευνα ποὺ προϋποθέτει τὴν ἐνδελεχὴ γνώση τόσο τῶν διακοσίων καὶ περισσότερο ἐτῶν τῆς ἱπποτοκρατίας στὰ Δωδεκάνησα ὅσο καὶ τῆς προγενέστερης περιόδου, τῆς ἐποχῆς δηλ. τοῦ Βυζαντιοῦ. Μιὰ τέτοια ὅμως μεγαλεπήβολη προσπάθεια θὰ ξεπερνοῦσε τίς περιορισμένες ἐπιδιώξεις ἐτούτης ἐδῶ τῆς μελέτης.